

KONVENCIONALNI I SUVREMENI PRISTUP PROVOĐENJU RADNJE PREPOZNAVANJA

Stručni članak

CONVENTIONAL AND CONTEMPORARY APPROACH TO EYEWITNESS IDENTIFICATION PERFORMANCE

Professional paper

Adnan FAZLIĆ

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Rad je inspiriran intencijom autora da predstavi odlike konvencionalnog i suvremenog pristupa provođenju radnje prepoznavanja, kao i intencijom da ukaže na eventualne prednosti i najznačajnije inovacije koje implicira suvremeni pristup.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Rad smjera na ukazivanje diferentnosti između konvencionalnog i suvremenog pristupa provođenju radnje prepoznavanja, ali i isticanju razvoja suvremenih modusa i tehnologija kao svojevrsnih sadržajnih inovacija u okvirima kriminalističke procedure prepoznavanja.

Metodologija/Dizajn: Korištene metode podrazumijevaju dokumentacionu analizu koja se odnosila kako na znanstvenu, tako i na stručnu literaturu koja referira na problematiku provođenja prepoznavanja u kriminalistici.

Ograničenja istraživanja/rada: S obzirom na to da rad ne implicira rezultate provedenog znanstvenog istraživanja, isti je ograničen na razmatranje naslovne tematike sa teorijskog aspekta.

Rezultati/Nalazi: Suvremeni pristup provođenju prepoznavanja u kriminalistici, smjera akceptiranju primjera „dobre kriminalističke prakse“ čime se teži obezbjeđenju više razine pouzdanosti i vjerodostojnosti kriminalističke radnje prepoznavanja. Jedna od prednosti suvremenog pristupa jest težnja ka implementiranju naprednih tehnoloških dostignuća u svrhu povećanja efikasnosti radnje prepoznavanja.

Generalni zaključak: Kriminalističku praksu karakterizira zastupljenost kako konvencionalnog, tako i suvremenog pristupa provođenju prepoznavanja, međutim niti jedan od navedenih ne nudi konačna rješenja kojima će se pouzdanost i vjerodostojnost radnje prepoznavanja podići na višu razinu.

Opravdanost istraživanja/rada: Opravdanost rada nalazi se u činjenici da je, u regionalnim i bosanskohercegovačkim akademskim okvirima, problematika

provođenja radnje prepoznavanja do sada bila nedovoljno elaborirana kako na znanstvenoj, tako i stručnoj razini.

Ključne riječi

prepoznavanje, konvencionalni pristup, suvremeni pristup, svjedoci, kriminalističko istraživanje

Abstract

Reason(s) for writing and research problem(s): The paper was inspired by author's intention to present features of conventional and contemporary approach to eyewitness identification performance and to indicate benefits and the most significant innovations implied by contemporary approach.

Aims of the paper (scientific and/or social): The paper aims to point differences between conventional and contemporary approach to eyewitness identification performance as well as to highlight the development of contemporary modes and technologies as a sort of content innovations in the framework of eyewitness identification.

Methodology/Design: Used methods include document analysis of scientific publications and professional papers related to issues of eyewitness identification performance in criminal investigation.

Research/paper limitations: Given the fact that paper do not imply results of empirical research, it is limited to a theoretical consideration of the main topic.

Results/Findings: Contemporary approach to eyewitness identification performance in criminal investigation, intends to acceptance of the principles of „good investigative practice“ aimed to providing a higher level of eyewitness identification reliability and credibility. One of the advantages of contemporary approach is aspiration to implementation of the advanced technology achievements in order to increase the efficiency of the eyewitness identification.

General conclusion: Criminal investigation practice is characterized by the representation of both conventional and contemporary approaches to eyewitness identification performance. However, none of these do not offer definitive solutions that will raise reliability and credibility of eyewitness identification on the higher level.

Research/paper validity: Justifiability of the paper lies in the fact that, in regional and BiH academic framework, issues related to eyewitness identification performance were not elaborated sufficiently on the scientific, as well as professional level.

Keywords:

recognition, conventional approach, contemporary approach, eyewitnesses, criminal investigation

Uvod

Personalni izvori dokaznih informacija podrazumijevaju osobe koje su bile u određenom kontaktu sa izvršenjem krivičnog djela, pri čemu integralni dio ove vrste izvora čine kognitivni procesi¹ kao što su opažanje, pamćenje, zaboravljanje i sl. U tom smislu, potrebno je naglasiti da personalni dokazi obuhvataju: iskaz osumnjičenog, odnosno optuženog, iskaz svjedoka i iskaz vještaka (Deljković, 2012, str. 45-48). U kriminalističkoj proceduri, pod pojmom iskaza, podrazumijeva se izvor saznanja o činjenicama u krivičnom postupku, a da bi isti mogao biti korišten u postupovne svrhe potrebno je utvrditi njegovu vjerodostojnost. S tim u vezi, vjerodostojnim se smatra svaki iskaz koji je rezultat ispravnog opažanja, sjećanja i iznošenja sadržaja. S druge strane, iskaz koji je rezultat istinske zablude, odnosno iskaz čiji sadržaj je lažan, smatra se nevjerodostojnim (Pavišić, 1997, s. 76). Pored vjerodostojnosti, jedan od kriterija koje iskaz treba ispuniti jeste i pouzdanost. Uzimajući u obzir da se razlog za započinjanje procesa kriminalističkog istraživanja ne ogleda u činu izvršenja krivičnog djela *per se*, već isti podrazumijeva dolaženje do saznanja o izvršenom krivičnom djelu, Canter i Youngs (2009, s. 202) pouzdanost iskaza smatraju središnjim izazovom svih kriminalističkih istraga. Kao razlog za navedeno, Canter i Youngs (2009) navode činjenicu da u inicijalnim fazama kriminalističke istrage, obavijesti dobivene iz personalnih izvora informacija imaju isključivo operativni značaj i kao takve posredno ukazuju na neku od okolnosti u vezi izvršenog krivičnog djela. S tim u vezi, da bi određena operativna informacija mogla biti korištena u dokazne svrhe, potrebno je utvrditi njenu pouzdanost. Iz prethodno navedenog proizlazi da utvrđivanje pouzdanosti i vjerodostojnosti iskaza predstavljaju pitanja od esencijalnog značaja za kriminalističku proceduru. Stoga, širok opus znanstvenih i stručnih radova iz domena teorijske kriminalistike, ali i drugih naučnih disciplina, posvećen je upravo razmatranju pristupa provođenja postupovnih radnji putem koje imaju dominirajuću ulogu u vezi sa formiranjem pouzdanog i vjerodostojnog iskaza.

Znanstvenoistraživačke studije provedene u Velikoj Britaniji pokazale su da svjedoci očevici zauzimaju posebno mjesto u okviru svake kriminalističke istrage jer predstavljaju značajan izvor inicijalnih saznanja o krivičnom djelu (Horvath, 2009, s. 93). Posmatrano u kontekstu postupovnih radnji, koje podrazumijevaju primjenu iskaza svjedoka kao dokaznog sredstva², radnja prepoznavanja osoba i predmeta se vrlo često primjenjuje u kriminalističkoj praksi. Međutim, pomenuta kriminalistička radnja, usljed nepouzdanosti koja je karakterizira, izaziva značajan broj znanstvenih i stručnih polemika. Stoga, Krivokapić (2008, s. 212) istu opisuje kao složen proces u kojem do izražaja dolaze objektivne okolnosti i subjektivna svojstva osobe koja vrši prepozna-

¹ Vodinić (1996, s. 190) iste naziva duševnim procesima, pri čemu ih dijeli na: 1. poimanje (primanje, razumijevanje i iskustvo), 2. pamćenje (neposredno i posredno), i 3. reprodukciju zapažene činjenice davanjem iskaza.

² Primjerice, Zakon o krivičnom postupku (*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, 03/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13), Odjeljak 5, propisuje samo jednu postupovnu radnju čijim provođenjem se iskaz svjedoka formira kao dokaz, a to je saslušanje svjedoka. Pri tome, radnja prepoznavanja predstavlja oblik radnje saslušanja svjedoka. S druge strane, npr. Kazneni zakon Republike Hrvatske (*Narodne novine Republike Hrvatske*, 152/08, 76/09, 80/11) radnju prepoznavanja propisuje kao posebnu postupovnu radnju (čl. 301).

vanje³. Također, Vodinelić (1996, s. 231) smatra da se suština nepouzdanosti radnje prepoznavanja kao dokaznog sredstva ogleda u subjektivnim svojstvima svakog pojedinog svjedoka. Nadalje, Swanson i suradnici (2012, s. 129) navode da prepoznavanje, kao i drugi oblici svjedočenja, predstavljaju najnepouzdanija dokazna sredstva, te iste smatraju najvećim uzročnikom pogrešaka u krivičnom postupku⁴. U prilog navedenom govore i rezultati istraživanja provedenog 2007. godine u Sjedinjenim Američkim Državama, u okviru kojeg su prikupljeni podaci o 300 nevinih osoba osuđenih za zločin koji nisu počinili. Analizom navedenih podataka, došlo se do zaključka da je 72% (gotovo 3/4) navedenih osoba neopravdano osuđeno isključivo na temelju pogrešnog prepoznavanja (Cardozo, 2009; Loftus, 2013). S druge strane, Horvath (2009) navodi procjene izvršene u Sjedinjenim Američkim Državama, prema kojima svake godine oko 77 000 osoba bude optuženo isključivo na temelju prepoznavanja, što jasno potvrđuje da je navedena radnja, uprkos evidentnim nedostacima, u značajnoj mjeri zastupljena u svim stadijima krivičnog postupka.

Konvencionalni pristup provođenju radnje prepoznavanja osoba

U kontekstu ovog rada, konvencionalni pristup obuhvata procedure i metode provođenja prepoznavanja koje karakterizira uobičajena i dugotrajna primjena u okviru kriminalističke prakse. Generalno gledajući, konvencionalni pristup podrazumijeva dva tipa prepoznavanja: simultano (sintetičko) i sukcesivno (analitičko). Sukcesivno prepoznavanje se vrši putem pronalaženja i izdvajanja pojedinih svojstava (detalja) objekta, koja svjedok potom sintetizira u opšti lik, te na temelju navedenog donosi zaključak o identitetu tj. razlici. S druge strane, pri simultanom prepoznavanju svjedok svoj zaključak donosi na temelju trenutnog općeg zapažanja objekta, bez analize i značajnijeg izdvajanja posebnih svojstava (Vodinelić, 1985, s. 582). S tim u vezi, Aleksić i Škulić (2007, s. 201) navode da se u kriminalističkoj praksi javlja nekoliko oblika prepoznavanja: osoba, predmeta, leševa, stvari, mjesta događaja i fotografija. Isto tako, u okviru konvencionalnog pristupa, izdiferencirala su se tri vrste modusa koje se prim-

³ Krivokapić (2008) u navedenom kontekstu koristi izraz „osoba koja vrši prepoznavanje“ jer smatra da se prepoznavanje može zahtijevati kako od svjedoka, tako i od osumnjičene osobe. Navedeno mišljenje dijele Aleksić i Škulić (2007) koji navode da se od osumnjičenog, odnosno optuženog, i svjedoka može zahtijevati da prepoznaju određenu osobu ili predmet.. Suprotno tome, značajan broj autora (Hess i Hess Orthmann, 2010; Swanson et al., Palmiotto, 2013; Osterburg i Ward, 2014) radnju prepoznavanja vezuje isključivo za svjedoke, čemu u prilog ide i naziv pomenute radnje na engleskom jeziku – *eyewitness identification*.

⁴ U tom smislu, Aleksić i Škulić (2007, s. 201) smatraju da prepoznavanje u krivičnom postupku služi kao indicija i ne može biti jedini dokaz u krivičnom postupku. Slično gledište ima i Krivokapić (2008, s. 212) koji naglašava da prepoznavanje ima značaj postupovne radnje, ali da, usljed nepouzdanog karaktera, može samo ukazivati na određeni dokazi i da kao takvo služi kao sredstvo za provjeru vjerodostojnosti dokaza. S druge strane, Vodinelić (1996, s. 228) također ističe nepouzdan karakter ove radnje, ali uprkos tome smatra da prepoznavanje vrlo često ima odlučujući karakter u krivičnom postupku. Drugim riječima, značajan broj pogrešnih prepoznavanja osnovano ukazuje na nedovoljnu pouzdanost ove radnje, ali uprkos navedenom tijela krivičnog postupka se ne mogu odreći ove postupovne radnje. Isto tako, Osterburg i Ward (2014, s. 231) smatraju da je radnja prepoznavanja od izuzetne važnosti u slučajevima kada je prisutan deficit materijalnih (forenzičkih) dokaza, jer priznanje osumnjičenog dobiveno putem radnje ispitivanja, te identifikacija osumnjičenog dobivena putem prepoznavanja od strane svjedoka, predstavljaju jedina dokazna sredstva na koje se tužiteljstvo može osloniti u datom trenutku.

jenju u slučajevima kada se od svjedoka zahtijeva da prepozna učinitelja krivičnog djela čiji identitet je još uvijek nepoznat (Committee on Scientific Approaches to Understanding and Maximizing the Validity and Reliability of Eyewitness Identification in Law Enforcement and the Courts et al., 2014, s. 14): (1) predočavanjem jednog osumnjičenog koje se uglavnom vrši u blizini mjesta zločina i to neposredno nakon što je isto izvršeno; (2) predočavanjem fotografija, i (3) predočavanjem više osoba u liniji (tzv. „parada“).⁵ Kada se govori o tipologiji prepoznavanja, određeni broj znanstvenika smatra da na pouzdanost i vjerodostojnost ovog dokaznog sredstva u značajnoj mjeri utječe način njenog provođenja. U tom smislu, Osterburg i Ward (2014, s. 221) potenciraju da svaki istražitelj uvijek mora biti svjestan limitiranosti radnje prepoznavanja, što se posebice odnosi na mogućnost pogrešnog prepoznavanja, te smatraju da se jedino na pomenuti način mogu minimizirati mogućnosti donošenja pogrešne odluke u krivičnom postupku. Imajući u vidu prethodno navedeno, u obzir je potrebno uzeti dvije vrste varijabli (Hammond i Tohle, 2008; Police Executive Research Forum, 2013): varijable okruženja (npr. karakteristike krivičnog djela, osobne karakteristike svjedoka, karakteristike prepoznavanja, sposobnost drugih subjekata da razlikuju tačno od netačnog prepoznavanja) i sistemske varijable (npr. instrukcije koje je svjedok dobio prije prepoznavanja, struktura osoba u liniji za prepoznavanje, način provođenja prepoznavanja, utjecaj administratora linije za prepoznavanje na svjedoka). Kada je riječ o vremenu u kojem se javljaju pomenute varijable, potrebno je spomenuti da se varijable okruženja javljaju tokom procesa opažanja izvršenog krivičnog djela i pamćenja detalja vezanih za isto, dok se sistemske varijable pojavljuju u okviru faze koju karakterizira reprodukcija zapamćenog sadržaja u formi iskaza.

Gledano sa strukturalnog aspekta, procedura provođenja prepoznavanja sastoji se iz tri faze. Prva, koja se naziva i deskriptivna faza, podrazumijeva segment u okviru kojeg svjedok verbalno, ili na neki drugi način, opisuje osumnjičenog na osnovu kojeg se vrlo često, manuelno ili računalno, izrađuje fotorobot. Naredna faza podrazumijeva traganje za osumnjičenom osobom, pri čemu je za otkrivanje istog značajno korištenje spoznaja do kojih se došlo na osnovu opisa koji je dao svjedok, ali i informacija koje pružaju kriminalističke operativne evidencije. Posljednja faza se ogleda u prepoznavanju osumnjičenog od strane svjedoka (Horvath, 2009, s. 96). Svaku od prethodno navedenih faza prepoznavanja potrebno je provoditi u skladu sa pravilima kriminalistike, pri čemu navedena pravila primarno nalažu da opis osumnjičene osobe pruži što je moguće veći broj svjedoka. Isto tako, ukoliko svjedok nije u stanju opisati osumnjičenu osobu, navedeno treba biti zabilježeno od strane istražitelja. Nadalje, istražitelji trebaju što je prije moguće zahtijevati od svjedoka da daju kompletan opis učinitelja i pri tome voditi računa da navedeno bude okončano prije nego što svjedoci pristupe prepoznavanju. Tokom opisivanja, istražitelji trebaju postavljati podsticajna pitanja koja će svjedoku omogućiti da se samostalno prisjeti svih detalja vezanih za učinitelja.

⁵ Cutler i Bull Kovera (2010, s. 24) se pozivaju na rezultate značajnog broja znanstvenoistraživačkih studija koje su razmatrale problematiku provođenja prepoznavanja i navode da je u kriminalističkoj praksi najzastupljenija tehnika prepoznavanja putem predočavanja fotografija. Ujedno, isti autori navode da ne postoji dovoljan broj znanstvenoistraživačkih studija koje su se bavile utjecajem modusa provođenja prepoznavanja na uspješnost pomenute radnje i pri tome ističu da je navedeno područje potrebno dodatno istražiti kako bi mogli biti izvedeni adekvatni zaključci o efikasnosti pojedinih modusa provođenja prepoznavanja.

Primarno, istražitelj treba postaviti pitanja koja se na opću mogućnost svjedoka da vidi učinitelja, uključujući i detalje koji su u najvećoj mjeri privukli pažnju svjedoka, zatim vremenski okvir u kojem je svjedok opažao situaciju, udaljenost svjedoka od učinitelja, kao i vidljivost u momentu opažanja. Poslije toga, svjedoku je potrebno omogućiti da opiše učinitelja u formi slobodnog iskaza, nakon čega mu se postavljaju pitanja vezano određene karakteristike i detalje. U konačnici, potrebno je utvrditi koliko je svjedok siguran u tačnost opisa koji je pružio. Isto tako, ukoliko se radi o većem broju svjedoka, pravila kriminalistike nalažu da opisivanje bude izvršeno po principu „jedan svjedok, jedan istražitelj“ (Law Reform Commission of Canada, 1983, str. 88-94). Također, Krivokapić (2008, s. 214) ističe da se prilikom obavljanja razgovora sa svjedokom, ne smije djelovati sugestivno jer sugestija može biti osobito nepovoljna ukoliko sposobnost zapažanja kod svjedoka nije dovoljno razvijena ili je njegovo zapažanje bilo površno, kratkotrajno i neprecizno.⁶

Ukoliko je svjedok u mogućnosti pružiti adekvatne informacije, sljedeći korak u proceduri provođenja prepoznavanja jeste izrada fotorobota učinitelja. U okviru kriminalističke prakse, uobičajeno je da se fotoroboti izrađuju na osnovu opisa lica ili konstitucije učinitelja. Međutim, kriminalistička praksa poznaje i izradu fotorobota na osnovu informacija o motornom vozilu, specifičnom znaku, tetovaži ili, pak, odjeći. Svrha fotorobota jeste pružanje pomoći istražitelju prilikom usmjeravanja istrage i sužavanja kruga osumnjičenih osoba. Pored manuelnih izrada fotorobota, u posljednje vrijeme izrada istih se vrši uz pomoć računalnih programa (npr. *Identi-Kit*, *CompuSketch* ili *Visatex*). Bez obzira da li se radi o manuelnom ili računalnom modusu izrade fotorobota, proces započinje tako što istražitelji postavljaju seriju inicijalnih pitanja na koja svjedok daje odgovor, što u konačnici dovodi do kreiranja fotorobota učinitelja koji se neposredno temelji na sadržaju opisa koji je dala žrtva, odnosno svjedok krivičnog djela (Hess i Hess Orthmann, 2010, s. 211).

Sljedeći bitan segment procedure provođenja prepoznavanja jeste sam čin prepoznavanja u okviru kojeg svjedok treba identifikovati učinitelja krivičnog djela. S obzirom na polimorfni karakter radnje prepoznavanja, te ograničenost okvira ovog rada, razmatranje konvencionalnog pristupa će podrazumijevati opće značajke prepoznavanja osoba u liniji za prepoznavanje, zatim prepoznavanja osoba putem fotografija, te prepoznavanja predmeta. S tim u vezi, prepoznavanje putem predočavanja osoba u liniji za prepoznavanje uglavnom referira na prepoznavanje osumnjičenog, pri čemu je u većoj mjeri zastupljeno simultano prepoznavanje. Tom prilikom, pravila kriminalistike

⁶ Određena istraživanja (Schooler i Engstler-Schooler, 1990; Fisher i Reardon, 2007; Alogna et al. 2014) ukazuju da u navedenim situacijama verbalni opis može negativno utjecati na uspješnost radnje prepoznavanja osobe. Pomenuti fenomen je imenovan kao „efekat verbalnog zasjenjivanja“ i javlja se u situacijama kada određena osoba treba verbalno opisati određeni neverbalni poticaj (npr. lice određene osobe, miris ili ukus). Kao takav, za posljedicu može imati izmjenu zapamćenog sadržaja kod osobe koja daje verbalni opis, te u konačnici može dovesti do pogrešnog prepoznavanja. Imajući u vidu prethodno navedeno, Vodinić (1996, str. 229-230) navodi da „predstava koju je svjedok stvorio na osnovu opažanja ličnosti je opšti utisak koji se ne može opisati riječima. I ovdje ima važnost pravilo da cjelina predstavlja nešto više od sume svojih dijelova, a to znači da se ličnost ne prikazuje oku svjedoka kao suma vidljivih obilježja, nego upravo kao jedinstven utisak. Svjedok sa sposobnošću za pamćenje fizionomije nije zapamtio samo karakteristična obilježja nego je baš upamtio ukupan utisak (...) Svjedoci mogu da reprodukuju samo ono što se da izraziti riječima i u mjeri koju dozvoljava govor.“

nalažu da se osumnjičenom omogući odabir pozicije u ukupnom redosljediu osoba koje se predočavaju. Svi razumni zahtjevi koje iznese branilac osumnjičenog trebaju biti uvaženi i evidentirani od strane službenika koji administrira liniju za prepoznavanje (Swanson et al., 2011, s. 186). Isto tako, prije prepoznavanja je potrebno voditi računa o mogućnostima svjedoka koji vrši prepoznavanje, te u skladu s tim voditi računa o razlikama vezanim za uzrast, spol, kulturu, profesiju, određene tipove zapažanja i sl. Ne preporučuje se da prepoznavanje bude javno, kako zbog straha od svjedočenja, tako i zbog prezumpcije nevinosti. U navedenu svrhu, koriste se tzv. *transparentna ogledala* koja omogućavaju da svjedok vidi osobe koje mu se predočavaju, dok iste ne mogu vidjeti svjedoka. Broj lica koja se tom prilikom predočavaju, ne bi trebao da bude manji od pet niti veći od osam (Aleksić i Škulić, 2007, s. 201). S druge strane, određeni autori, kao što su Swanson i suradnici (2011, s. 186), smatraju da navedeni broj ne bi trebao da bude manji od četiri. Nadalje, osobe koje se predočavaju bi trebale da budu međusobno relativno slične i to na način da se njihova visina ne razlikuje više od 5 cm, težina više od 10 kilograma, a životna dob za više od 5 do 8 godina. Među predočenim licima samo jedna osoba može biti osumnjičeni⁷, pri čemu isti u okviru linije za prepoznavanje ne smije biti pozicioniran na način da se po bilo čemu izdvaja od ostalih lica koja se predočavaju (Aleksić i Škulić, 2007). Ukoliko je prisutno više svjedoka, svaki treba zasebno vršiti prepoznavanje. Pored toga, u slučajevima kada je svjedoku potrebno predočiti više linija za prepoznavanje, u svakoj od njih trebaju se predočavati nove osobe. Kada je riječ instrukcijama koje istražitelji daju svjedoku, iste ne smiju imati sugestibilan karakter, jednako kao što ni službenik koji administrira liniju za prepoznavanje ne smije na bilo koji način utjecati na svjedoka. Kada se od određene osobe iz linije zahtijeva da učini određeni pokret, gestikulaciju i sl., isto moraju učiniti i ostale osobe koje su predočene u liniji za prepoznavanje. Pri tome, poželjno je da službenik koji administrira liniju za prepoznavanje, bude izvan vidokruga svjedoka (e. *Blind administration*). U vezi s tim, svjedoku bi trebalo biti omogućeno da konačnu odluku o prepoznavanju donese tek nakon što osobe predočene u liniji napuste prostoriju u kojoj se isto vrši (Swanson et al., 2011). Po okončanju prepoznavanja, potrebno je utvrditi na osnovu čega je svjedok identifikovao određenu osobu, dok je rezultate prepoznavanja, kao i sve druge okolnosti pod kojima je ova radnja izvršena, potrebno dokumentovati u formi zapisnika. (Aleksić i Škulić, 2007).

Prepoznavanje predočavanjem fotografija predstavlja uobičajeni istražni modus koji se koristi sa ciljem identifikacije učinitelja krivičnog djela. Međutim, ako nije provedeno u skladu sa pravilima kriminalistike, vrlo lako može dovesti do optuživanja nevine osobe. S obzirom da primjenu ovog istražnog modusa u kriminalističkoj praksi karakterizira polimorfnost, u radu će se prezentirati isključivo opće preporuke za njegovo provođenje. Važno je istaći, da ovom obliku prepoznavanja, također, prethodi verbalni opis osobe, a kada je riječ o broju fotografija koje se predočavaju, isti ne bi trebao biti manji od šest (Lyman, 2011, s. 135). Osobe koje se predočavaju putem fotografija, trebale bi biti međusobno slične, pri čemu moraju biti zadovoljeni prethodno opisani

⁷ Palmiotto (2013, s. 33) preporučuje da se u određenim situacijama koriste tzv. „*blank lineups*“. Radi se o korištenju linija za prepoznavanje u kojima se ne predočavaju osumnjičene osobe, a sve sa ciljem previranja pogrešnog prepoznavanja od strane svjedoka i provjere sigurnost istog u vlastiti iskaz. Isti autor navodi da se u linijama za prepoznavanje ne bi trebali pojavljivati policijski službenici.

kriteriji koji vrijede za prepoznavanje osoba u liniji za prepoznavanje. Također, kada je u pitanju boja, veličina i kompozicija, fotografije bi trebale biti međusobno relativno slične. Jedna od bitnih preporuka odnosi se na zabranu istovremenog predočavanja „običnih“ fotografija i fotografija iz kriminalističke operativne evidencije („album fotografija kriminalaca“), jer navedeno može dovesti do stvaranja predrasuda kod svjedoka. Na fotografijama koje se predočavaju, trebale bi biti vidljive samo osobe koje je potrebno prepoznati, pri čemu je svjedoku potrebno onemogućiti uvid u ostale informacije koje mogu imati sugestibilno dejstvo. Slično kao kod prepoznavanja osoba u liniji za prepoznavanje, među fotografijama koje se predočavaju treba biti samo jedna fotografija na kojoj se pojavljuje lik osumnjičene osobe, a iste trebaju biti predočene svakom svjedoku pojedinačno. Isto tako, bilo koji oblik sugestibilnog dejstva na svjedoka nije dozvoljen. Preporučuje se da predočene fotografije budu propisno arhivirane za potrebe eventualnih budućih predočavanja. U konačnici, potrebno se osvrnuti i na zamjerke koje se upućuju ovom obliku provođenja prepoznavanja. Naime, određeni slučajevi iz kriminalističke prakse nedvojbeno pokazuju da se prepoznavanje na osnovu predočenih fotografija primjenjuje i nakon što je osumnjičeni lišen slobode. U navedenim slučajevima, pravila kriminalistike uvijek prednost daju provođenju prepoznavanja osoba u liniji za prepoznavanje, dok prepoznavanje putem fotografija ima sekundarni značaj (Lyman, 2011, str. 136).

Provođenje prepoznavanja predočenih predmeta odvija se prema relativno sličnom principu kao i prethodno opisani. U tom smislu, prije prepoznavanja je potrebno obezbjediti da svjedok ili druga osoba koja vrši prepoznavanje, opiše predmete prepoznavanja, pri čemu se pozornost pridaje individualnim karakteristikama. Što je rasprostranjenost pomenutih predmeta veća i što su individualne karakteristike manje izražene, vjerovatnoća uspješnosti prepoznavanja je manja. Nakon opisivanja, osobi koja vrši prepoznavanje predočava se skupina međusobno sličnih predmeta koja uključuje sporni predmet i pri tome se zahtijeva da ista izvrši prepoznavanje. Po okončanju prethodno opisane procedure, rezultate prepoznavanja je potrebno zapisnički konstatirati uz obavezno navođenje diferencijalnih obilježja pomoću kojih je predmet prepoznat (Pavišić, Modly i Veić, 2006).

S obzirom na to da je kriminalistička praksa nedvojbeno ukazala na manjkavosti konvencionalnog pristupa provođenju radnje prepoznavanja, potrebno se osvrnuti i na pojedine značajke suvremenog pristupa koji implicira inovacije kako u smislu korištenja iskustava „dobre prakse“, tako i u smislu korištenja mogućnosti napredne tehnologije.

Suvremeni pristup provođenju radnje prepoznavanja

Primjeri „dobre kriminalističke prakse“ na kojima se u značajnoj mjeri temelji suvremeni pristup provođenju radnje prepoznavanja, smjeraju minimiziranju mogućnosti pogrešnog prepoznavanja, što ujedno podrazumijeva unaprjeđenje efikasnosti i efektivnosti ove postupovne radnje. Jedna od najvažnijih inovacija koja se vezuje za suvremeni pristup jeste težnja korištenja metode kognitivnog intervjua u okviru deskriptivne (inicijalne) faze procedure prepoznavanja. Provođenjem kognitivnog intervjua, svjedoci se podstiču da u formi slobodnog iskaza saopšte sadržaj pohranjen u dugotra-

jnoj memoriji. Osim deskriptivne faze, inovacije su zastupljene i u okviru drugih faza procedure prepoznavanja, što se u najvećoj mjeri odnosi na prepoznavanje na temelju predodčenih fotografija. U navedenom kontekstu, teži se kvalitativnom unaprjeđenju procedura vezanih za način odabira fotografija, zatim broj fotografija i sadržaj koji prikazuju fotografije. U vezi s tim, fotografije osumnjičenog okvirno trebaju datirati iz perioda u kojem je izvršeno krivično djelo, dozvoljeno je da se broj fotografija koje se predočavaju kreće između pet i osam, dok se idealnim smatra broj od šest fotografija. Isključivi kriterij za odabir fotografija treba biti opis dobiven od strane svjedoka, a sadržaj fotografija ne smije biti takav da sugestibilno djeluje na svjedoka po bilo kojem osnovu (Supreme Judicial Court Study Group on Eyewitness Evidence, 2013, s. 91). U cilju izbjegavanja sugestibilnog djelovanja na svjedoke, u kriminalističkoj praksi je sve više zastupljena tzv. „*Double blind*“ procedura provođenja radnje prepoznavanja⁸. Navedena procedura predstavlja još jednu od inovacija koja je svojstvena suvremenom pristupu i podrazumijeva da službenik koji administrira liniju za prepoznavanje, odnosno službenik koji predočava fotografije, nije upoznat sa činjenicom koja od predodčenih osoba ima svojstvo osumnjičenog. S obzirom na vrstu prepoznavanja koje se provodi, suvremeni pristup u značajnoj mjeri podrazumijeva provođenje simultanog prepoznavanja (Braudry, Lindsay i Dupus, 2006, s. 36).

Uvažavajući činjenicu da su rezultati određenog broja znanstvenoistraživačkih studija pokazali da fotorobot, odnosno album fotografija, može imati utjecaj na memoriju i na taj način dovesti do izmjena u okviru sadržaja memorije, suvremeni pristup provođenju prepoznavanja podrazumijeva da istražitelj prethodno izvrši procjenu svjedoka i u skladu s tim odluči o kreiranju fotorobota ili predočavanja foto albuma (Supreme Court Study Group on Eyewitness Evidence, 2013, s. 101-102). Osim toga, Milne i Bull (2006, s. 10) navode tri razloga zbog kojih je neophodno vršiti audio ili video snimanja prepoznavanja u svim situacijama kada je to izvodljivo. Pomenuti razlozi obuhvataju: interes istrage (dokumentovanje i pohranjivanje snimljenog materijala koji može biti ponovo iskorišten u slučaju potrebe), interes svjedoka i olakšavanje izvođenja dokaza na glavnom pretresu. Isto tako, *Supreme Court Study Group on Eyewitness Evidence* (2013, s. 104) kao jedan od načina kojima se može utjecati na smanjenje broja pogrešnih prepoznavanja izdvaja educiranje policijskih službenika o karakteristikama ljudske memorije, uzrocima pogrešnog prepoznavanja, utjecaju varijabli okruženja i sistemskih varijabli na kognitivne procese, ali i o tehnikama koje mogu povećati razinu uspješnosti prepoznavanja. Pored policijskih službenika, navedeni oblik edukacija se preporučuje kako za tužitelje, tako i za sudije.

Suvremeni razvoj računalnih i informacijskih tehnologija imao je signifikantan utjecaj na kriminalističku praksu. U tom smislu, došlo je do razvoja novih metoda i računalnih programa koji su svoju primjenu našli i u okviru procedura provođenja prepoznavanja osoba. Svrha primjene navedenih metoda i računalnih programa prvenstveno se ogleda u težnji ka unaprjeđenju efikasnosti i efektivnosti procedure provođenja prepoznavanja. Shodno tome, Fisher i Reardon (2007, s. 25) govore o razvoju posebnih računalnih programa koji se koriste prilikom kreiranja fotorobota, te ističu da je računalna teh-

⁸ Procedura u okviru koje niti administrator linije za prepoznavanje, niti svjedok ne znaju ko je osumnjičena osoba u konkretnom slučaju (Hess i Hess Orthmann, 2010, s. 218).

nologija uznapredovala u toj mjeri da je u suvremenim okolnostima moguće kreirati trodimenzionalni fotorobot koji će biti približno sličan realnoj fotografiji osobe. U vezi s tim, Klum i suradnici (2013) prednosti navedene tehnologije vide u mogućnosti da se, na temelju opisa svjedoka, kreirani fotoroboti mogu prikazati javnosti s ciljem identifikovanja učinitelja krivičnog djela. S druge strane, u kriminalističkoj praksi su u posljednje vrijeme zastupljeni računalni programi koji omogućavaju unošenje i kompariranje kreiranih fotorobota sa realnim fotografijama koje se nalaze u računalnoj bazi fotografija operativno evidentiranih osoba. Isto tako, digitalnu bazu fotorobota⁹ moguće je sistemski povezati sa kružnim sistemom videonadzora (e. *Closed Circuit Television - CCTV*) čiju osnovu čine „pametne“ nadzorne kamere, i koji funkcionira prema principu biometrijske identifikacije (identifikacija na osnovu konfiguracije karakterističnih crta lica). Hess (2010) navodi da se osnovna prednost navedene metode ogleđa u mogućnosti utvrđivanja identiteta određene osobe i u slučajevima kada se ne raspolaže njenim otiscima prstiju, te naglašava da kombiniranje različitih metoda biometrijske identifikacije u ovakvim slučajevima ide u korist efikasnosti i preciznosti utvrđivanja identiteta. Međutim, pored evidentnih prednosti, navedeni pristup posjeduje i nedostatke koji se primarno ogledaju u ljudskom faktoru. Naime, svaki fotorobot korišten u prethodno opisane svrhe, kreira se na osnovu verbalnog opisa svjedoka. Subjektivna svojstva svjedoka, kao i druge okolnosti, u značajnoj mjeri mogu utjecati na kreiranje nevjerodostojnog fotorobota, što u konačnici može dovesti do negativnih posljedica u kriminalističkoj praksi.

S druge strane, Palmiotto (2013, s. 34) prednosti inkorporiranja računalne tehnologije u proceduru provođenja prepoznavanja prvenstveno vidi u unaprjeđenju procedura vezanih za prepoznavanje putem predočavanja fotografija. U tom smislu, pomenuti autor smatra da računalne tehnologije u značajnoj mjeri simplificiraju proces arhiviranja i sortiranja fotografija koje se predočavaju. Isto tako, računalni sistemi su u velikoj mjeri doprinijeli ubrzanju procesa provođenja navedenog oblika prepoznavanja iz razloga što računalni pretraživači, odnosno računalne baze podataka, omogućavaju ubrzano pretraživanje i pronalazak ciljane fotografije, neophodne za provođenje prepoznavanja.

Kada se govori o uvođenju novih tehnologija u proceduru provođenja radnje prepoznavanja, potrebno je spomenuti i VIPER¹⁰ (e. *Video Identification Parade Electronic Recording*) sistem prepoznavanja koji se u kriminalističkoj praksi Velike Britanije primjenjuje od 1997. godine. VIPER sistem podrazumijeva provođenje prepoznavanja uz pomoć korištenja snimljenih video materijala putem kojih se prikazuje linija za prepoznavanje. Na nivou kriminalističke prakse u Velikoj Britaniji, ova metoda je pokazala zadovoljavajuće rezultate, udovoljila kriterijima praktičnosti te doprinijela povećanju razine pravičnosti provođenja prepoznavanja. Pored navedenog, VIPER sistem do-

⁹ Značajan broj eksperimenata na ovu temu proveli su Klare i suradnici (2014), koji su za navedene potrebe koristili *Facial Recognition Technology (FERET) Database*. Razvojem pomenute baze uspostavljeni su standardi razvoja računalnih algoritama za biometrijsko prepoznavanja na osnovu određenog broja karakterističnih crta.

¹⁰ Memon i suradnici (2012) navode da se je pored VIPER sistema, u britanskoj kriminalističkoj praksi zastupljen i sistem PROMAT (e. *PROFILE MATCHING*) koji funkcionira prema sličnom principu.

prinjeo je ubrzanju procedure provođenja prepoznavanja i u značajnoj mjeri smanjio troškove iste. Suština VIPER sistema se ogleda u intenciji da u potpunosti zamijeni zasterjele metode provođenja prepoznavanja, uključujući pružanje mogućnosti svjedocima da izvrše prepoznavanje bez suočavanja sa poencijalnim osumnjičenim. Dakle, isti je u kriminalističku praksu uveden prvenstveno sa ciljem zaštite svjedoka koji vrše prepoznavanje. Čin prepoznavanja se vrši tako što se video snimljen na DVD svjedoku prezentira putem televizijskog aparata ili računala, usljed čega se pruža mogućnost da prepoznavanje bude provedeno kako u policijskoj postaji, tako i u domu svjedoka, odnosno na nekom drugom prikladnom mjestu (VIPER, 2015).

Primjena VIPER sistema u kriminalističkoj praksi Velike Britanije je regulirana Zakonom o policiji i krivičnim dokazima (e. *Police and Criminal Evidence (PACE) Act Codes and Practice*). Ovaj Zakon precizno propisuje odredbe vezane za provođenje identifikacijskih procedura u krivičnom postupku Velike Britanije i u tom smislu predviđa tri osnovne metode: prepoznavanje na osnovu predočavanja video snimaka („video parada“), prepoznavanje predočavanjem osoba u liniji prepoznavanje („parada“) i grupno prepoznavanje (neformalni oblik prepoznavanja, obično na određenoj lokaciji izvan policijske postaje) (Horry et al., 2013). Značaj VIPER sistema za kriminalističku praksu u Velikoj Britaniji ogleda se u činjenici da je u okviru policije West Yorkshire-a osnovan Nacionalni VIPER biro (e. *The National VIPER Bureau*) koji je povezan sa preko dvadeset britanskih agencija za provedbu zakona. Procjene govore da Nacionalni VIPER biro na godišnjem nivou izvrši blizu 30 000 video identifikacijskih parada (VIPER, 2015).

Procedura koja implicira korištenje VIPER sistema sadržana je u sljedećem: svjedoku se prezentiraju video isječki u trajanju od 15 sekundi na kojima se pojedinačno prikazuje svaki učesnik video parade. Ovaj specifičan oblik sekvencijalnog prepoznavanja započinje tako što se prikazuje lice i ramena osobe koja gleda direktno u kameru. Nakon toga, osoba polako okreće glavu prvo u desnu, pa zatim u lijevu stranu, kako bi mogla biti osmotrena iz profila. U konačnici, službenik koji administrira video paradu, u računalnu bazu podataka, koja zadrži veliku količinu fotografija visoke rezolucije, unosi detalje deskriptivnog opisa koji je svjedok prethodno dao i vrši pretraživanje iste. Na taj način se računalni sistem pronalazi sve osobe koje odgovaraju navedenom opisu. Svjedok treba u dva navrata pogledati video paradu prije nego izvrši prepoznavanje (Memon et al., 2012).

Ipak, Memon i suradnici (2011) su u okviru studije koja je razmatrala korištenje VIPER sistema prepoznavanja u kriminalističkoj praksi Škotske utvrdili određene nedostatke pomenute metode. Studija je obuhvatila 1044 svjedoka koji su izvršili prepoznavanje putem video parade, a ustanovljeno je da je 44% svjedoka uspješno prepoznalo osumnjičenu osobu, dok ih je 42% izvršilo pogrešno prepoznavanje. Navedeni rezultati nisu pokazali značajnije procentualno povećanje uspješnosti prepoznavanja u odnosu na studije koje su se bavile istom problematikom vezanom za prepoznavanje na osnovu predočavanja osoba u liniji za prepoznavanje. U tom smislu, Memon i suradnici (2011) navode nekoliko osnovnih razloga koje dovode do visokog procenta pogrešnih prepoznavanja kod VIPER metode. Jedan od razloga se prvenstveno odnosi na činjenicu da se video parada svjedoku prezentira dva puta prije nego što isti donese konačnu odluku o osobi koju je prepoznao. Prema mišljenju autora, navedeni način neizravno uslovljava

veću vjerovatnoću pogrešnog prepoznavanja. Drugi bitan razlog referira na proceduru pretraživanja osoba putem računalne baze, pri čemu autori da tvrde da fotografije mogu imati sugestibilniji utjecaj nego prepoznavanje osoba u realnom okruženju, što isto tako povećava mogućnost pogrešnog prepoznavanja.

Zaključak

Na osnovu prethodno izloženog, može se opravdano tvrditi da kriminalistička praksa u suvremenim uvjetima implicira primjenu kako konvencionalnog, tako i suvremenog pristupa provođenju radnje prepoznavanja. Odabir jednog od dva navedena pristupa u značajnoj mjeri ovisi o razvijenosti kriminalističke prakse u određenoj zemlji, zatim od znanstvenog, kulturološkog i tehnološkog razvoja određene zemlje, ali i finansijskih resursa kojima raspolažu agencije za provedbu zakona. Ukoliko se provođenje radnje prepoznavanja posmatra sa aspekta teorije, moguće je izvesti zaključke da suvremeni pristup pretpostavlja određene prednosti koje se primarno vezuju za usvajanje iskustava „dobre kriminalističke prakse“ i razvoj računalnih i informacijskih tehnologija. Isto tako, osnovano se može pretpostaviti da suvremeni pristup podrazumijeva prednosti koje se ogledaju u ubrzanju procedure provođenja prepoznavanja, smanjenja troškova provođenja iste, izmjeni modusa provođenja radnje prepoznavanju i sl. Međutim, niti jedna od navedenih prednosti i inovacija ne donosi rješenja i odgovore na suštinska i praktična pitanja vezana za provođenje radnje prepoznavanja. Shodno tome, nije moguće jasno utvrditi koji od dva predstavljena pristupa pretpostavlja efikasnije i efektivnije provođenje prepoznavanja u kriminalističkoj praksi. S tim u vezi, znanost je još uvijek deficitarna za znanstvenoistraživačke studije koje će na nivou empirije komparirati značajke konvencionalnog i suvremenog pristupa, a sve sa ciljem predočavanja rezultata koji bi donijeli osjetnije pomake u praktičnom smislu. Osim toga, dosadašnja znanstvena istraživanja nisu ponudila odgovore na pitanja koja se vezuju za psihološke aspekte provođenja radnje prepoznavanja, a koji će u budućnosti zasigurno predstavljati izazov za sve znanstvenike koji se bave navedenom problematikom. Nadalje, još uvijek ne postoje jasni pokazatelji o prednostima koje impliciraju nova tehnološka dostignuća koja se primjenjuju za prepoznavanje osoba, kao što su biometrijski sustavi za prepoznavanje lica ili, pak, VIPER i PROMAT sustavi koji omogućavaju provođenje video parada za prepoznavanje. Na navedeno, kao i mnoga druga pitanja, znanost tek treba pružiti odgovore. Trenutno se sa sigurnošću može tvrditi da niti konvencionalni niti suvremeni pristup provođenju radnje prepoznavanja ne nude konačna rješenja i odgovore na pomenuta pitanja, pri čemu je evidentno da oba pristupa imaju svoje prednosti i nedostatke, što je u konačnici i potvrđeno znanstvenoistraživačkim studijama koje su spomenute u okviru rada.

Popis literature

- Aleksić, Ž. i Škulić, M. (2007). *Kriminalistika*, peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Službeni glasnik/Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Alogna, V. K. et al. (2014). Registered Replication Report: Schooler and Engstler-Schooler (1990). *Perspectives on Psychological Science*, 9 (5), 556-578.
- Braudry, J., Lindsay, R. i Dupus, P. (2006). Procedural Recommendations to Increase the Reliability of Eyewitness Identifications. U: Kebbell, M. R. i Davies, G. (ur.). *Practical Psychology for Forensic Investigations and Prosecutions*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Canter, D. V. i Youngs, D. (2009). *Investigative Psychology: Offender Profiling and the Analysis of Criminal Action*, 1st Edition. West Sussex: John Wiley and Sons.
- Cardozo, B. N. (2009). *Reevaluating Lineups: Why Witnesses Make Mistakes and How to Reduce the Chance of a Misidentification: An Innocence Project Report*. New York, NY: Innocence Project, Inc.
- Committee on Scientific Approaches to Understanding and Maximizing the Validity and Reliability of Eyewitness Identification in Law Enforcement and the Courts; Committee on Science, Technology, and Law; Policy and Global Affairs; Committee on Law and Justice; Division of Behavioral and Social Sciences and Education; National Research Council (2014). *Identifying the Culprit: Assessing Eyewitness Identification*. Washington, DC: The National Academies Press.
- Cutler, B. i Bull Kovera, M. (2010). *Evaluating Eyewitness Identification*. New York, NY: Oxford University Press, Inc.
- Deljkić, I. (2012). *Kriminalistički spoznajni proces: Utvrđivanje i provjeravanje alibija*. Sarajevo: Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu (CPRC).
- Fisher, R. P. i Reardon, M. C. (2007). Eyewitness Identification. U: Carson, D., Milne, R., Pakes, F., Shalev, K. i Shawyer, A. (ur.). *Applying Psychology to Criminal Justice*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Hammond, L. i Thole, K. (2008). Interviewing and Testimony. U: Canter, D. (ur.). *Criminal Psychology: Topics in Applied Psychology*. London: Hodder Education.
- Hess, E. (2010). *Facial Recognition: A Valuable Tool For Law Enforcement*. Dostupno na: <http://www.forensicmag.com/articles/2010/10/facial-recognition-valuable-tool-law-enforcement>, preuzeto 19.12.2015.
- Hess, K. M. i Hess Orthman, C. (2010). *Criminal Investigation*, 9th Edition. Clifton Park, NY: Delmar.
- Horry, R., Memon, A., Milne, R., Wright, D. B. i Dalton, G. (2013). Video Identification of Suspects: A Discussion of Current Practice and Policy in the United Kingdom. *Policing*, 7(3), 307-315.
- Horvath, M. A. H. (2009). Eyewitness Evidence. U: Tong, S., Bryant, R. P. i Horvath, M. A. H. (2009). *Understanding Criminal Investigation* (93-114). Oxford: Wiley-Blackwell.

- Klare, B. F., Klum, S., Klontz, J. C., Taborsky, E., Akgul, T. i Jain, A. K. (2014). Suspect Identification Based on Descriptive Facial Attributes. *IJCB*, Clearwater, Florida, USA, Sept. 29-Oct. 2, 2014.
- Klum, S., Han, H., Jain, A. K. i Klare, B. (2013). Sketch Based Face Recognition: Forensic vs. Composite Sketches. *ICB*, Madrid, Spain, June 4-7, 2013.
- Krivokapić, V. (2008). *Kriminalistička taktika*. Beograd: Nade design/ Narodno delo.
- Law Reform Commission of Canada (1983). *Pretrial Eyewitness Identification Procedures: Police Guidelines*, a study paper. Ottawa: Law Reform Commission of Canada.
- Loftus, E. F. (2013). *How Reliable is Your Memory?* Dostupno na: https://www.ted.com/talks/elizabeth_loftus_the_fiction_of_memory, preuzeto 17.12.2015.
- Lyman, M. D. (2011). *Criminal Investigation: The Art and the Science*, 6th Edition. New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Memon, A., Catriona, H., Clifford, B., Gabbert, F. i Watt, M. (2011). A Field Evaluation of the VIPER System: A New Technique for Eliciting Eyewitness Identification Evidence. *Psychology, Crime and Law*, 17(8), 711-729.
- Memon, A., Dalton, G., Horry, R., Mine, R. i Wright, D. B (2012). *How do witnesses fare with video identification parades, and are police forces following good practice? Researchers into real cases on both sides of the border present their findings*. Dostupno na: <http://www.journalonline.co.uk/Magazine/57-11/1011839.aspx>, preuzeto 19.12.2015.
- Milne, B. i Bull, R. (2006). Interviewing Victims of Crime, Including Children and People with Intellectual Disabilities. U: Kebbell, M. R. i Davies, G. (ur.). *Practical Psychology for Forensic Investigations and Prosecutions*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Osterburg, J. W. i Ward, R. H. (2014). *Criminal Investigation: A Method for Reconstructing the Past*, 7th Edition. Waltham: Anderson Publishing.
- Palmiotto, M. J. (2013). *Criminal Investigation*, 4th Edition. Boca Raton, FL: CRC Press.
- Pavišić, B. (1997). *Kriminalistika 1: Uvod*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Pavišić, B., Veić, P. i Modly, D. (2006). *Kriminalistika 1*, knjiga prva. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Police Executive Research Forum (2013). *A National Survey of Eyewitness Identification Procedures in Law Enforcement Agencies*. Washington, DC: Police Executive Research Forum.
- Schooler, J. W. i Engstler-Schooler, T. Y. (1990). Verbal Overshadowing of Visual Memories: Some Things are Better Left Unsaid. *Cognitive Psychology*, 22(1), 36-71.
- Supreme Judicial Court Study Group on Eyewitness Evidence (2013). *Report and Recommendations to the Justices*. Dostupno na: <http://www.mass.gov/courts/docs/sjc/docs/eyewitness-evidence-report-2013.pdf>, preuzeto 19.12.2015.

- Swanson, C. R., Chamelin, N. C., Territo, L. i Taylor, R. W. (2012). *Criminal Investigation*, 11th Edition. New York, NY: McGraw-Hill.
- Viper (2015). *What is VIPER?* Dostupno na: <http://www.viper.police.uk/>, preuzeto 19.12.2015.
- Vodinelić, V. (1985). *Kriminalistika, otkrivanje i dokazivanje*, II tom. Skopje: Centar za obrazovanje na kadri za bezbednost i opštествena samozaštita „Elisie Popovski-Marko“.
- Vodinelić, V. (1996). *Kriminalistika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske, *Narodne novine Republike Hrvatske*, 152/08, 76/09, 80/11.
- Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, 03/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13.

Biografija

Adnan Fazlić, magistar kriminalistike, uposlen na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu kao asistent pri Katedri za kriminalistiku. Autor nekoliko naučnih i stručnih članaka u domaćim i međunarodnim publikacijama. Trenutno student III ciklusa studija Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. E-mail: afazlic@fkn.unsa.ba.